

DİYANET
İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DERGİSİ

DİNİ, AHLÂKÎ, EDEBÎ, MESLEKÎ AYLİK DERGİ

2. Cilt

Ekim 1963

10. Sayı

BİSMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

HADİSE DAİR

Yazan :
Eş-Şeyh Abdullah el-Mağribî

Çeviren :
Ahmet SERDAROĞLU

Hadîs, lûgat anlamıyla söz ve haber demektir. Şeriat lisanında ise, Peygamber Efendimiz'in sözü, işi ve halleri demektir. Buna Sünnet de denir.

Hadîs İlimleri

Hadîs ilmi, önce hadîs bi'r-rivâye ve hadîs bi'd-dirâye olarak ikiye bölünür :

1 — Hadîs bi'r-Rivâye : Bu ilimde, hadîslerin Peygamber'e ithali keyfiyetinden, yani râvîlerin adaletleri, hadîsi olduğu gibi zabt edip edemedikleri ve senedlerin Peygamber'e kadar uzayıp uzamadığı keyfiyetinden bahseden ilimdir.

2 — Hadîs bi'd-Dirâye : Bu da lisan kaaidelerine, şer'î hükümlere ve Peygamber Efendimiz'in durumuna uygun olan hadîsin ma'nâlarından bahseden bir ilimdir.

Her iki bölümde de başlıbaşına bir ilim imiş gibi özel mevzua sahip konular vardır. Bunlar :

a) İlm-i Ricâl-i Hadîs : Hadîs râvîlerini tanıma ilmi. Bu da râvîlerin rivâyet ettikleri hadîsin makbul olup olmadığını anlamak için râvîlerinin hangi mezhebden olduklarını, istinad noktalarını ve hadîsi ne şekilde aldıklarını bilmekle beraber hadîs râvîlerinin hayat-ı tarihiyyelerini bildirmekten ibarettir.

b) Cerh ve ta'dîl ilmi: Bu da rivâyet edilen hadîslerin makbûl olup olmadıklarını anlamak için, râvîlerin âdil olup olmadıklarını inceleyen ve durumlarını açıklayan, ayrıca hadîsleri cerh edilenlerin tabakalarını anlatan, şâyân-ı i'timad olup olmadıklarını tetkik hususundaki araştırmaların caiz olduğunu bildiren bir ilimdir.

3 — Hadîsi ma'nasiyle, lâfziyle, ziyade ve noksaniyle veya bazısına iktisar ile rivâyetin caiz olup olmadığını bildiren bir ilim,

4 — Bir râvînin diğeri râvîden hadîs okumak, dinlemek, yazmak, icazet yoluyla veya başka şekilde aldığını bildiren ilim,

5 — Hadîsin nâsîh ve mensûhunu bildiren ilim. Bittabi' hadîsin zaman ve sebep-i vürûdu da buna tabî'dir. Bunu bilmek, hadîs ilminin en zor ve en önemli kısmıdır.

6 — Hadîsin kuvvet ve za'fını, kendisiyle ne dereceye kadar amelî caiz olduğunu bildiren ilim ki, bu da 3 büyük kısma ayrılır.

a) Sahih hadîs : Râvîleri sikattan olup Peygamber'e kadar çıkarılan hadîsdir.

b) Hasen hadîs : Bu da Peygamber'e kadar yükseltilmiş fakat râvîlerinin durumları aydınlanmayan hadîsdir.

c) Zaif hadîs : Peygamber'e kadar yükselen râvîler arasında ta'n edilen bir kimsenin rivâyeti ile şâibeli bulunan hadîstir.

Şu üç kısmın her birerleri on kısma bölünür. Bunları burada açıklamamıza imkân yoktur. Ayrıca bir de Mevzû' hadîsler vardır. Bunlar uydurma ve Peygamberimiz'e isnâd edilen asılsız şeylerdir. Bu hadîsler ile amel caiz olmadığı gibi bunları rivâyet etmek de caiz değil; ancak uydurma olduklarını anlatmak için rivâyetleri caizdir.

Bütün bu saydıklarımızı bildiren ilme "Mustalah-i Hadîs" veya "Usûl-i Hadîs" adı verilir.

Hadîslerin Toplanması ve Yazılması

Kur'an bahsinde de anlattığımız gibi, Kur'ân'a karışır korkusuyla Peygamber Efendimiz Sahabe-i Kirâm'ı hadîs yazmaktan men' etmişlerdi. (Bununla beraber hariçde bulunanlara duyurulması için de müsaadesi vardır.) Sahabe bu yasağa riayet etmiş, birinci asır boyunca Tâbiîn de bunlara uymuştu. Kur'ân-ı Kerîm doğu ve batının her tarafına iyice yayılıncaya, herkes okuyup birçok Mushaflar yazılıncaya kadar, hadîsleri yalnız ezberlemekle yetinmişlerdi. Artık hadîslerin Kur'ân'a karışma tehlikesinin kalkmış olduğunu, öte yandan da hadîs âlimlerinin etrafa dağıldıklarını, birçoklarının ve özellikle sikattan olan mu'temed bazı hadîs âlimlerinin öldüklerini görenler, şayet hadîsler yazılmazsa râvîlerinin azalmasıyla bir çok hadîsin zayi' olacağından korktular. Halbuki ahkâmı çıkarmakta müracaat edilecek İslâmî kaynakların ikincisi hadîsdi. Hadîsleri bir araya toplayıp yazmak için İslâm emir ve âlimleri bu mühim da'vâyı ele aldı. Bunu ilk ele alan Ömer b. Abdü'l-Azîz oldu (Ölümü Hicrî 101). Ebû Bekr Amr b. Hazm'e yazdığı mektupta : "Peygamber Efendimiz'in Hadîs ve Sünnetlerini, Ömer ve benzerlerinininkini de topla ve bana yaz. Çünkü ben ulemanın ölümü ile bu ilmin münderis olmasından korkuyorum." demiştir...

Hadîslerin toplanması ve tashîhine verilen önem

İbn-i Cüreyc'in hadîs kitabı ile İmam Mâlik'in Muvatta'ı yayıldıktan sonra, birçok kimselerde hadîs toplayıp yazma hevesi uyandı. Hattâ bir hadîs için yaya olarak çölleri aşip günlerce yol yürüyenler olmuştur. Onlara bu meşakkatleri göze aldırان, dinden nasibi olmayanların siyasî veya şahsî emellerine hadîsi âlet etmelerine mani' olmak, veyahud başka fenalıkları önlemek, yahud da bazı kimselerin hadîs uydurmalarının önüne geçmekti. Bu yüzden, rivâyet edecekleri hadîsleri sağlam kaynaklardan almak üzere türlü meşakkatlere katlanırken, müfsitlere karşı savaşımaya başlamış, hadîsleri tenkit etmiş, sağlamlarını zaiflerinden, sahihlerini fâsidlerinden ayırmak suretiyle mu'teber kitaplar tedvin etmişlerdir.

Hadîs âlimlerinin en meşhurları ve en mu'teber kitaplar

Hadîsi iyice inceleyip en sağlam şekilde tedvin eden, en mühim iki kitabın sahipleri iki büyük zattır. Bunların birincisi, (256) Hicrî'de ölen "Ebû Abdullah el-Buhârî"dir. İkincisi, Hicrî 261'de ölen "Müslim b. el-Haccac'dır" Buhârî, hadîsler için kendisine mahsus birtakım şartlar kabul etmiştir ki, ezberlediği altı yüz bin hadîsden ancak altı bin küsur hadîsde bu şartları bulup kitabına yazdı. Müslim ise, yine öğrenmiş olduğu üç yüz bin hadîsden ancak bu kadar bir kısmını kitabına yazabilmiştir. İ'timada şayan diğer hadîs müdevvinleri de buna benzer titizlikle çalışmışlardır. İlk iki sahih kitapdan sonra mu'teber olan hadîs kitapları şunlardır : (275) Hicrî'de ölen Ebû Dâvud'un Müsned'i, (279)'da ölen Tirmizî, (303)'de ölen Neseî, (273)'de ölen İbn-i Mâce'nin hadîs kitaplarıdır. Bu zatlar Müsnedlerinde, Buhârî ile Müslim gibi yalnız sahih hadîsleri değil, hadîsi kabulü şartlarında genişliği iltizam ettiler ve amel şartları kendisinde toplanan Hasen (iyi) hadîsleri de kitaplarına yazdılar. Bunların kitaplarına "Sünen" adı da verilir. İslâm câmiasında bunların hadîsleri son derece mu'teberdir. Bu altı Müsne'de mülhak olan başka Müsnedler de vardır. Onlar da : 385'de ölen Dârekutnî'nin Müsnedi, 241'de ölen İmam Ahmed'in Müsnedi'dir. 161 Hicrîde ölen "Süfyân-ı Sevrî", 192'de ölen İbn-i Uyeyne, 233'de ölen Yahyâ b. Maîn, Şu'be, İbn-i Mübârek, Leys gibi zevat da hadîs âlimlerinin meşhurlarındandır.

İlk asırlarda Peygamber Efendimiz'in hadîslerinin muhafazasına verilen öneme dair bir misal

Her taraftan gelen hadîs talipleri, hadîs öğrenmek için büyük bir izdiham halinde Süfyan b. Uyeyne'nin etrafına toplanınca, Süfyan: "Bir ay sizinle konuşmamağa karar verdim." dedi. Bunun üzerine Irak'tan gelen bir genç kendisine yaklaşıarak : "Yâ Ebâ Muhammed! Yumuşak ol. Tatlı konuş, Selef-i Sâlihîn'e uy, sohbetinde bulunmak isteyenlere güzel mua-

mele et! Bilmiş ol ki, artık hadîs âlimlerinden i'timad edilir bir zat olarak sen kaldın, ilim bâbında Allah ve Resûlünün emînisin. Vallahi, uzak mesafelerden bu uzun ve yorucu meşakkati iltizam ederek hacetmek, insanları cidden düşündürür. Fakat bu arada bir de size mülâkatı hatırlayınca, bir taş ile iki kuş vurmak kabilinden olup yol meşakkatini unutturmuş olur. Siz de gelenlere böyle muamele ederseniz halimiz nice olur?" dedi. Gencin bu konuşmasını dinleyen İbn-i Uyeyne'nin gönlü yumuşadı, gözü yaşardı ve hacılar dönünceye kadar istedikleri her şeyden kendilerine haber verdi.

Sonraki asırlarda Hadîs İlmî

İlk asırlarda hadîsler toplandı, kitaplar yazıldı. Sonraları yazılmış hadîslerin tashihine, râvîleri ile hadîsleri ezberlemeğe, senedlerine bakmağa dönüldü ve bunlara önem verildi. Metin ve senedleriyle yüz bin hadîs ezberleyene (Hâfız), aynı şekilde üç yüz bin hadîs bilene de (Hüccet) adını verdiler. Bu hâfızların en büyükleri (676) Hicrîde ölen İmam Nevevî, (852)'de ölen İbn-i Hacer-i Askâlânî'dir. Bunlar Orta çağların hadîs âlimlerindedir. (911)'de ölen Süyûtî, (1031)'de ölen Şeyh Münâvî de Müteahhirîn âlimlerindedir.

Son Asırlarda Hadîs İlmî

Vaktaki fikhî hükümler ve furû' mes'eleleri yerleşti, ve bilinen kitaplar yazıldı. Dinî ve dünyevî maslahatlarını elde etmek için insanlar fıkıh ilmiyle meşgul oldular. Bu ahkâm ve furûun ekserisi hadîsden alınmış ise de Müteahhirîn-i ulemâ hadîse müracaatı ve enine boyuna hadîs incelemeye uygun bulmadı; çünkü hadîsi inceleyenler, İmamların bile dokunmadıkları birçok hadîsler bulacaklar, bu yüzden Müslümanlar arasında mücadele olacak ve belki de yeni fırka ve mezhepler türeyecekti. İşte bu sebepten hadîs ile fazla meşgul olmayı son âlimler uygun bulmadılar ve İmamları taklidin gerektiği kanaatini izhar ettiler. İctihad ve istinbatı gerektiren mücadele ve münazara kapılarını kapadılar ve hattâ bugün bir şahısta toplanması mümkün olmayan birtakım özellikleri şart koşarak icthad kapısını kapamış oldular. Bu sebepten hadîs ile uğraşanlar azaldı.

Acaba bu durum uzun zaman devam edebilir mi? Asla. Çünkü zamanın ve hayat şartlarının değişmesi neticesinde doğan bazı mes'eleler hakkında hüküm vermek veyahud yeni hükümler intinbat etmek için Kur'ân ve Hadîse müracaat zorunda kalınacaktır. Bu suretle İslâm ulemasının ittifakiyle Kitab ve Sünnet ile amel edilecek ve İslâm ülkelerinde İslâm Dini eski nüfuzunu bulacak ve kıyamete kadar devam edecektir.

(El-Ahlâk ve'l-Vâcibât adlı eserden)